

Armastus poliitika ja eetikana. bell hooks, *Kõik armastusest. Uusi nägemusi*. Tõlkija Eda Ahi. Rahva Raamat, 2023

Sara Arumetsa

Kultuurikriitik, õppejõud ja kirjanik bell hooks (1952–2021) oli USA üks tuntumaid ja olulisemaid feministlikke autoreid, kelle ehk tähelepanuväärseim panus feministlikku mõttelukku oli soo, rassi ja klassi omavaheliste suhete läbivalgustamine. bell hooks tähistas Gloria Jean Watkinsi „kirjaniku identiteeti“, mille eesmärk oli „alistada kõik impulsid, mis juhiksid [teda] kõnelemisest eemale vaikimisse“ (hooks, 2015, lk 9). 1999. aasta lõpus esmailmunud „Kõik armastusest. Uusi nägemusi“ (originaalis „All About Love: New Visions“) on bell hooksi esimene tõlge eesti keelde ja sellega on tegu ka märkimisväärse panusega kohalikku feministlikku tõlkekirjandusse, mis väärrib nii tähistamist kui järgnevat eraldiseisvat käsitlust.

hooks arutleb raamatus „Kõik armastusest“ armastuse ja armastusetuse üle, pakkudes sealjuures, nagu ka alapealkiri lubab, uusi nägemusi olemiseks, mõtlemiseks ja tegutsemiseks. Raamat on võluvaim ja veenvaim just oma keskses sõnumis, mis suunab meid mõtlema armastusest kui aktiivsest suunatusest või tegutsemisest, mitte kui passiivsest romantilisest tundest, mis meid müstiliselt tabab ja endale allutab. hooks lähtub armastuse defineerimisel – ja ta leiab, et armastust on vaja selgelt defineerida – USA psühhiaatrist M. Scott Peckist, kelle järgi on armastus „soov avardada oma mina selleks, et tiivustada enda või kaaslase vaimset arengut“ (lk 37). Ta jätkab Pecki tsiteerides: „armastus on see, mida armastus teeb. Armastus on tahteavaldus – nimelt on see ühteaegu kavatsus ja tegevus“ (lk 37).

Armastus tegudes

Määratledes armastust „kavatsuse ja tegevusena“, ärgitab hooks mõtlema aegumatute religioosete ja ontoloogiliste küsimuste üle. Nimelt, kas lunastus sõltub tegudest või usust ning millises omavahelises suhtes on tegelikkus ja nähtumus, objektiivsus ja subjektiivsus, ise ja teine? Kas ma teen teatud tegusid, sest ma armastan, või ma armastan, sest ma teen teatud tegusid? hooks on selles küsimuses raamatus selgelt poole valinud ja ta ei häbene seda. Armastust ei ole hooksi käsitluses olemas väljaspool seda, mida näiteks Hannah Arendt nimetab „nähtumuste maailmaks“ (ingl *world of appearances*). Kui klassikaliselt on filosoofid (ja ka mitte-filosoofid) jaganud maailma kaheks – selleks, kuidas asjad näivad, ning selleks, kuidas asjad tegelikult on – ning idealiseerivad ja privilegeerivad teist, siis Arendi järgi on maailm üks: „olemine ja nähtumus ühtivad“ (1978, lk 19). Hooks ütleb minu hinnangul midagi sarnast: armastus vajab olemiseks ilmnenist nähtavate, tajutavate või tunnetatavate tegude ja kavatsuste kaudu. Me ei peaks nägema teatud tüüpi tegusid märkadena sellest, et meid armastatakse või et me armastame kedagi, vaid sellena, mida meil endal on oma tegevuse kaudu võim olemisse tuua.

hooks tuleb aga abstraktsetest kõrgustest üsna maa lähedale ja täpsustab, et armastamine tähendab „hoolt, hellust, tunnustust, austust, pühendumust ja usaldust, ning ka avatud ja ausat suhtlust“ (lk 38). Väärib märkimist, et kõiki mõisteid, mida hooks armastamise määratlemiseks kasutab, iseloomustab samasugune teole suunatus, mis armastust ennastki. Kui räägime armastamisest, räägime tihtipeale selle väljendamisest, eeldades, et armastus on midagi, mis on olemas enne, väljaspool või sõltumata selle väljendamisest, näiteks „[ta] armastas mind, kuid ta väljendas seda valesti“ (lk 60). hooks aga väidab, et armastus tõepoolest eeldab armastamist, hool hoolitsemist, tunnustus tunnustamist, pühendumus pühendumist ja usaldus usaldamist. Näiteks lapsevanem, kes tunneb oma lapse suhtes kiindumust, kuid samas jätab ta hooletusse, ei armasta oma last, sest see, mida ta oma tegude või tegevusetusega lapsele teeb, ei ole armastus.

Veel üks lihtne, kuid samas oluline mõte, mis väärrib siin äramärkimist, puudutab armastuse praktiseerimise kohta ja ulatust. hooks kirjutab, et kuigi armastusest räägitakse enamasti kas romantilise paarisuhte või tuumpere kontekstis, siis vähemalt sama tähtis on armastus teistes suhetes. Eriti rõhutab hooks armastuse vajalikkust kogukondades, olgu nendeks näiteks laiem suguvõsa, leitud pere, sõprussuhted või ühiskondlikud ja poliitilised liikumised. „Hoolt, hellust, tunnustust, austust, pühendumust ja usaldust, ning ka avatud ja ausat suhtlust“ saab praktiseerida *kõikides* suhetes, kuidas iganes me mingi suhte osapooli ette kujutame. Kritiseerides inimeste üha süvenevat eraldumist paarisuhetesse või tuumperekondadesse, rõhutab hooks eriti jõuliselt, et „elu säilitavadki kogukonnad – mitte tuumperekonnad ega „paarid“, ja kindlasti mitte visa individualism“ (lk 191).

Mingis mõttes on hooksi armastusekäsitlus tuntud feministliku loosungi „isiklik on poliitiline“ edasiarendus ja seda tänuvärselt mitmetähenduslikul moel.¹ hooks pöörab tähelepanu tõigale, et viisid, kuidas me tavapäraselt armastust teeme, ei ole jäänud – ega saagi kunagi jääda – puutumata ühiskonnas domineerivatest võimusuhetest. See tuleb hooksi käsitluses eriti teravalt esile, kui ta kirjeldab, kuidas laste kasvatamisel usuvad paljud, et „väärkohtlemine on armastuse üks väljendusviise“ (lk 43). Kui armastus on tegevus, mitte tahtele allumatu (omandi)tunne, millega õigustada oma käitumist, siis võime rääkida ka armastuse-eetikast ning sellest, et mõned ehk harjumuspärased armastuse tegemise viisid – näiteks teise kontrollimine – ei ole mitte ainult kahjulikud, vaid ka ebaõnnestuvad armastuse loomisel.

Eetika on aga inimtegevuse sfäär, milles on traditsiooniliselt keskendunud just indiviidi isiklikele valikutele, mitte meid loovatele suhetele, mis teatud valikuid võimaldavad ja teisi piiravad (Shotwell, 2016). Seetõttu püüabki hooks eetika valdkonnast tungida poliitika valdkonda – tirida armastus kodusest erasfäärist välja ja näidata, et armastusel on ka poliitiline dimensioon. hooksi katse armastust

¹ Loosungi „isiklik on poliitiline“ tähendust ja tähenduslikkust feministlikkus mõtteloos vt Rohtmets, 2020.

politiseerida on oma alustelt eelkõige kristlik, sealhulgas on suuresti eeskuju võetud Martin Luther Kingi juhitud USA kodanikuõiguste liikumisest. Kristlikus käsitluses on armastus kogukondlik, see tähistab kõikide inimeste ühtsust Jumalas ning seeläbi taotleb „ülemvõimu ja rõhumise lõpetamist“ (lk 126). Armastusel on hooksi käsitluses ühiskonda muutev jõud just selle pärast, et armastus on inimesi hierarhiatesse ja kastidesse asetavate impulssidega vastuolus. Seetõttu väidab hooks, et „[k]õik suured ühiskondlikud liikumised, mis on seisnud vabaduse ja õigluse eest, on toetanud armastuse-eesmärki“ (lk 153).

hooks kirjutab, et „õiglusega pole armastust“ (lk 57) ning et armastus kutsub meid üles pühendumisele „mõtte- ja käitumisviisile, mis austab kooseksisteerimist ja vastastikku seotust“ (lk 127). hooksi poliitiline visioon on juhitud just tema armastuse visioonist. Kuna armastus nõuab vastastikkust – ei ole võimalik armastada kedagi, kes ei ole vaba, et seda armastust ise valida –, siis on armastamine võimalik vaid suhetes, milles puudub rõhumine.

Kuhu jäi interseksionaalne mõõde?

„Kõik armastusest“ on stiililt ja vormilt mõeldud olema ligipääsetav võimalikult suurele publikule. Eestikeelsele lugejale on siin abiks ka Eda Ahi ladus tõlge. Sellele vaatamata võib raamatu fookus vaimsel ja religioosel elul ning armastuse raamistamine just „vaimse arenguna“ (lk 37) mõjuda paljudele lugejatele võõristust tekitavana. Raamat võib võõristust tekitada aga ka sootundlikumate ja feminismiteadlikumate lugejate seas. Kuigi kirjutatud feministlikus vaimus, vahavad raamatus soolistel stereotüüpidel põhinevad üldistused, jõuline *cis*-hetero-normatiivsus ning paiguti ilmnev misogüünia ning rassi- ja klassituimus.

hooks pöörab raamatus üllatavalt vähe tähelepanu interseksionaalsusele (vt Crenshaw, 1991), ideestikule, mille kujunemisse ta ise 1980. aastatel mustanahalise feministliku teoreetiku ja praktikuna märkimisväärselt panustas (nt hooks, 1984). Nimelt ei käsitlen hooks soosuhetest rääkides tõika, et sugu ei ole kunagi lihtsalt sugu, vaid et meie sooline identiteet on juba alati läbi põimunud teiste tunnustega, mis

omavad ühiskondlikes suhetes kaalu, mh näiteks nahavärv, emakeel, sotsiaal-majanduslik seisund, haridus, puudestaatus, vanus, seksuaalsus ja sooline modaalsus². Sellest tulenevalt näib „Kõik armastusest“ käsitlevat „naisi“ ja „mehi“ loomulike rühmadena, millesse kõik lugejad probleemivabalt ja ühetaoliselt kuuluvad.

hooks teeb oma kogemuste ja tähelepanekute põhjal ka laiaulatuslikke üldistusi, mis parematel juhtudel mõjuvad nüansituimalt ja meelevaldselt. Näiteks väidab hooks, et „[i]lmselgelt on suur osa koduvägivallast, nii füüsilisest kui verbaalsest väärkohtlemisest, seotud töiste kannatustega“ (lk 111). Halvematel juhtudel mõjub hooks aga moraliseerivalt ja misogüünselt, näiteks suhtub ta süüdistavalt naistesse, kes on kannatanud vägivalda või võimu kuritarvitamise all. Bill Clintoni ja Monica Lewinsky skandaali lahates kirjeldab hooks Clintonit „heade kavatsuste ja lahke südamega inimesena“, kes tegi küsitava väärtusega tegusid, näiteks kuritarvitas võimu“ (lk 185). Lewinsky on hooksi käsitluses aga „pettur“, kes „väänab [...] fakte ja üksikasju ning müüb viimaks oma loo materiaalse tulu nimel maha, sest ihkab kuulsust ja raha“ (lk 186).³

Kuigi hooks kasutab raamatus materjalina palju omaenda isiklikku kogemust, ei ole kindlasti tegemist autobiograafilise jutustusega. hooks on isegi vältinud oma autobiograafilise positsiooni esitamist. Kuigi raamatut lugedes on ilmselge, et selle on kirjutanud inimene, kes kuulub kristlikku kogudusse, kes näeb end naisena, keda teda ümbritsev maailm kohtleb naisena ning kes samastub nii teiste naiste kui feministliku liikumisega laiemalt, on tema rassipositsioon jäänud tahtlikult märkimata. hooks (2003, lk 38–39) on öelnud, et selle väljajätu eesmärk oli näidata, et rassiteemadel kirjutavad mustanahalised kirjanikud võivad mõnikord olla huvitatud ka teistsugustest teemadest ning et mustanahalise inimese

² Sooline modaalsus tähistab soolise identiteedi ja sünnil määratletud soo omavahelist suhet ehk näiteks transsooliseks, paiksooliseks (või *cis*-sooliseks) või intersooliseks inimeseks olemist (vt Ashley, 2022).

³ Raamatu tõlkes on kaduma läinud, et oma loo „maha müümise“ kaudu tegi Lewinsky ennast hooksi sõnul prostituudiks: „[T]he young woman involved manipulates facts and details, and ultimately prostitutes herself by selling her story for material gain“ (hooks, 2001, lk 124).

kirjutatud raamat võib olla samuti mõeldud kõikidele lugejatele, mitte ainult teistele mustanahalistele inimestele. Sellise dilemmaga võivad paljud vähemusse kuuluvad kirjanikud silmitsi seista. Kui kirjutada vähemuspositsioonilt vähemusteedest, loevad teksti tõenäoliselt ainult teised vähemusse kuuluvad inimesed, mitte need, kellel oleks sellest tekstist kõige rohkem õppida. Kui aga kirjutada mingile n-ö universaalsele lugejale, on oht tõrjuda näiteks lugejaid, kelle nahavärv, soolisus või seksuaalsus on ühiskondlikult (häbi)märgistatud.

Kokkuvõte

Teose „Kõik armastusest“ kesksed ideed on radikaalsed, jõulised ja vajalikud. Ometi jätab raamatu üldine teostus soovida, mis on ilmselt osalt seotud asjaoluga, et tegemist on rohkem kui 20 aastat tagasi kirjutatud teosega. Kuigi hooks joonistab veenvalt välja armastuse eetilised ja poliitilised piirjooned, käsitleb ta armastust samal ajal ka *istkliku* vaimse arenguna ning sentimentaalse tundena, mille tõeliseks mõistmiseks näib, et on vaja elada vaimset või religioosset elu. Olles küll uusvaimsest individualismist tõukuvate enesebiraamatute suhtes kriitiline (nt lk 126–127), jääb ta osati siiski sellesama vormi lõksu.⁴ Kokkuvõttes andis „Kõik armastusest“ ühe käega lubadusi, mida siis teise käega hägustas.

Kui ühest küljest võib hooksi armastuse-üleskutse jääda liiga apoliitiliseks, siis teisest küljest võib see oma abstraktsuses olla ehk ka liiga idealistlik. Mõtlen näiteks hooksi soovitusel lesbist õele säilitada suhted nende homovaenuliku sünniperega (lk 210) ja leian end küsimast, kas kõik suhted, millesse oleme sündinud või kasvanud, tõepoolest väärivad armastamist, see tähendab hoolt, hellust, tunnustust, austust, pühendumust ja usaldust. Kui armastuse-eetika tähendab, et „igaühel on õigus olla vaba, elada täiel rinal ja hästi“ (lk 139), vajame armastuse käsitlust, mis sobib maailma, milles armastuse valimisega võib kaasneda ka armastusetuse valimine – loobumine (olgugi et ehk armastavalt) mingitest

⁴ Uusvaimse kohta vt Uibu, 2020.

suhetest, et edendada teisi suhteid. Aga võib-olla olen ma just see küünik, keda hooks oma raamatus manitseb.

Kasutatud kirjandus

- Arendt, H. (1978). *The life of the mind*. Harcourt.
- Ashley, F. (2022). 'Trans' is my gender modality: A modest terminological proposal. In L. Erickson-Schroth (Ed.), *Trans bodies, trans selves: Resource by and for transgender communities* (pp. 22–23). Oxford University Press.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- hooks, b. (1984). *Feminist theory from margin to center*. South End Press.
- hooks, b. (2001). *All about love: New visions*. HarperCollins.
- hooks, b. (2003). *Teaching community: A pedagogy of hope*. Routledge.
- hooks, b. (2015). *Talking back: Thinking feminist, thinking black*. Routledge.
- Rohtmets, E. (2020). Isiklik on poliitiline: radikaalfeministide perspektiiv armastusele ja abielule. *Feministeerium*. <https://feministeerium.ee/isiklik-on-poliitiline-radikaalfeministide-perspektiiv-armastusele-ja-abelule/>
- Shotwell, A. (2016). *Against purity: Living ethically in compromised times*. University of Minnesota Press.
- Uibu, M. (2020). Uus vaimsus. *Vikerkaar*, 35(10–11), 75–79. <https://www.vikerkaar.ee/archives/26626>

Sara Arumetsa on Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi nooremteadur ja doktorant. Tema uurimisvaldkonnad on sotsiaalsete liikumiste uuringud, kriitiline fenomenoloogia ning feministlik sotsiaalfilosoofia. Oma doktoritöös uurib ta sotsiaalset õiglust edendavate liikumiste ja ühiskondlikke norme omavahelisi suhteid, kasutades selleks kvalitatiivseid uurimis-meetodeid. Sara uurib ka Eesti transsooliste inimeste ajalugu ja seisab LGBT+ inimeste terviseõiguste eest.

Sara Arumetsa is a junior research fellow and a doctoral student at the Institute of Humanities at Tallinn University. Her areas of research include social movement studies, critical phenomenology and feminist social philosophy. In her doctoral thesis, she is studying the relationship between social justice movements and social norms, using qualitative research methods. In addition, Sara's work focuses on the history of trans people in Estonia. She is active in promoting the right to health for LGBT+ people.